19. ԱՐՄԵՆԸ ՆԱՆ ԶԱՐՄԵՆԸ

Ինըմ ա, չինըմ մին շատ հարուստ թաքավեր։ Էտ թաքավերը ուրան կընգանը նըհետ ապրըմ ըն իլալ մին շատ ղաշանգյ, մարմարի աշտարակներավ, սունները սաղ վրեսկավ, թանգյակին քարերավ, մարջան-մարգարիդավ ղարթարած պալատըմ։ Ընդրա սանդուղնին խաղնավ վրեսկավ, անկին քարերավ լիքըն ին։

Ամմա լոխճան ղաշանգյը ընդրա հուրի-փարի կընեգյըն ար, զառխարա խաս շորերըմ, վրեսկըմ, պըուլյանդըմ կորած, ինքըն էլ մին ծաղիկ, պըտկան ծաղկած։

Էտ թաքավերը մին կյեղեցիկ, կանանչ բախչա օնար, սաղ ծաղիկնի, վարթեր, մեխակնի, օրիշ ծաղիկնի, լավ-լավ ծառեր, լոխ բար եր կալած, թընգյակին։

Դե հի՞նչ արած, վեր էտ հարստութունին հետի ժառանգյ չի կար։

Ընդրանց սըերտը միշտ տըխուր ար, արտասունքը աշկերին։

Դե կողի ասըմ ըն ամմեն հինչը մարթ փողավ կառնի, ամմա սոտ ա, դե եք ժառանդյը փողավ առ, թա օնիս վեչ, յա էլ եք հիվանդ մարթին փողավ ետ պեր, էհ լոխ սոտ ա՞...

Կարըմ ըս լհա՜ շահիլ վախտըտ մին օր տես, թա չէ լոխ սոտ ա։ Սերը սոտ ա, տերը սոտ ա, մին կա, մին կա վրե՞չ։

Մին օր ըտրանց պալատըն ա կյամ մին դարվիշ. սև-սընդաքար, քեթը կրեռ, պուտտի փափաղավ, մաշված, էրգան, չոր-չոփ։

Կյամ ա պալատին հայաթը, մին քարի նստըմ, ասըմ. — Թաքավերըն ապրած կենա, վեր ծեր օրը օրախ անց կենա, ինք առ էտ

կյարմուր խրնձորը, կեսը տու կեր, կեսը թաքուհին։ Ծրեզ էրկու տը-դա կինի, մինը ծրեզ, մինը՝ ինձ։ Թա ռազի յըք, խնձորը եր կալիք, թա ռազի չըք, յոր միք օնիլ։

Թաքավերը նան թաքուհին ռազի յըն կրենըմ։ Էտ դարվիշը խրնձորը տամ ա ընդրանց, ինքը աշկա կորչըմ։ Էտ խրնձորին կեսը թաքավերրն ա օտըմ, կեսը՝ թաքուհին։

Անց ա կրենըմ իննը ամիս, իննը օր, իննը ժամ, իննը մունուտ, իննը սեկունդ, աստված ըտրանց էրկու տըղա յա տամ։ Մին խըրեգյ մեծին անըմը Արմեն ըն տինըմ, ըտրանա պուճուրին անըմը՝ Զար-մեն։ Ըտրանք վեչ թա ամիսներրավ, օրերավ ըն մըծանըմ, կյեղեց-կանըմ, տրեռնըմ կյեղեցիկ տըղերք։

Մին օր, մին էլ ըն տրեսնըմ դարվիշը մըռիկված, պըճըճնած ունքերը ուրուր տրված, եկավ, առանց խոսելի եր կալավ Արմենին, թա տանի։ Դե հի՞նչ անին թաքավերը նան թաքուհին։ Ընդրանց սրերտը շատ ար ցավըմ, լաց ին ինըմ, դե էլ օրիշ թարը չիկար, խոսկ ին տրվալ։

Տանըմ վախտը թաքուն Արմենը Զարմենին ասըմ ա. — Զար-մեն, վեր մեր բախչին վարթերը չուրանան, էն վախտը իմ հարայիս հըսի, հա՞։

Դարվիշը ըտրան եր կալավ, քյինից։

Արմենին հետան հարը նան մարը էնքան լաց իլին, վեր ընդրանց ըրտասունքը դյոլեր տրեռին։

Ըտրանց թողիք ըտեղ, տրեսնանք հի՞շտեղ տարին Արմենին։

Արմենին դարվիշը տարավ մին շատ հեռու հանդ, ընդեղ մին մեծ բախչա կար, բախչին մեչին մին ամարաթ։ Նի մըտին էտ ամա-րաթը։ Ամարա՞թ, հինչ ամարա՞թ, պատերը վրեսկե, պոլը շուշա, լոխ օթախնին լիքը աշխարքիս լավ-լավ պեներավը, սըրքերավը, օտելեղենավը։ Էտ դարվիշը մին կախարթական կավազան էլ օնար։ Ըտրանավ նա մարթկանցը քըցըմ ար թորենը, խըրավըմ, օտըմ։

Դարվիշը օգըմ ար Արմենին էլ քըցի թորենը, օտի։ Նա Արմենին թողըմ ա տանը, ինքը քյինըմ հեռու սարերան վըրի էծ վրերս անե, պերի, խրաված անի, ուտուցնի էտ տըղին, վեր քյուքանա, քյուքա-նալանը ետը, խըրավի, օտի։

Դարվիշը կյամ ա, մին լավ էծ վրերսած, օսավը քըցած։ Թորենը վառըմ ա, պուլլորցնըմ, կյրմըրցնըմ, էտ էծը խրավըմ ըն, օտըմ։ Իտի Արմենը համ մըծանըմ ա, համ քյուքանըմ։

Մին օր էլ վեր դարվիշը քյինըմ ա էծու վրերսի, Արմենը էտ ամա-րաթին օթախնին շոռ ար կյամ, մին էլ ա տրեսնում, մին օթախի

պատէ մեչի մին հիլի։ Բիրդան էտ հիլուն մեչան մին թըրըխկոց լսից, տըեսավ էտ հիլուն մեչին մին ախճիգյ ըրվաց, մին հի՞նչ ախճիգ։, վեր օտիս վեչ, խմիս վեչ, ըտրան եշիս։ Էտ ախճիգյը ըտրան կըլխու յա քըցում, վեր դարվիշը օզըմ ա ըտրան օտի։ Հալա վեչ էս, վեչ էն, մին էլ տեսին դարվիշը եկավ, մին էծ նըհետը պըերած։ Էտ էծին աշկերը հենց ար լհա ծուրը, պոզերըն էլ հենց ար լհա կըեռ-կըեռ թորը, լհա պողվատ, լհա ալմաստ, հենց շըզշողըմ ար։ Տա էտ էծին էլ խրավից, կըերին, ետավ դարվիշը էլհա թորենը մին լավ կըծըցրավ, ըսկսից թոռնեն չորքըպուլլորը պար կյալը, Արմենին էլ կըլոխ տըվավ, վեր ինքըն էլ պար կյա, վեր Արմենին վըենանն էն կավազանավը փըռնի, ծիք տա, քըցի թորենը, խրավի, օտի։

Ամմա Արմենը գյուդում ար, էն ախճիգյըն ար ասալ, ըտրա հետի էլ ասից.— Դարվիշ բաբա, յըես ըսօրի էնքան ման ըմ եկալ, վեր նըղացալ ըմ, կարիլ չըմ պար կյամ։

Դարվիշը հիշքան կըլոխ տըվավ, դաչանք ըրավ, թա նք, պար եք, Արմենը եկավ վեչ։

Ըտրանա հետը, ճարը կըտրած, եկավ նի մըտավ ամարաթը, ըսկսից զրուց անիլը։

Զուրուցին վախտը Արմենն ասից. — Դերվիշ բաբա, յըես էլ ըմ օզըմ կյամ էն սարերը, յըես էլ ըմ օզըմ էծ վըերս անիմ։

Դարվիշը հալա առաչ օղից վըեչ, ետավ՝ ռազի կացավ։

Էքսը քյինում ըն վըերսի։

Էտ օրը շատ ման եկին, էծ չի քըթին։ Ինդի վախտը էծավ լիքը կիներ, ամմա էտ օրը կար վեչ։

Ետ տըեռնալիս տեսին մին կանանչ լենջի մին շատ կյեղեցիկ բախրա յա ըրածըմ։

Արմենը ծիյին նոխտան պեց ա թողըմ, ծին քըշըմ էտ բախրին հետան։

Էտ բախրան բախրա չար, մին ջադու պառավի ախճիդյ ար։ Տա ամմեն օր բախրի մորթի ար ջոռ օնըմ, տուս կյամ, ջահիլ-ջըհուլ վըերսկան տըղորց ուրան անավ անըմ։

Տա փախչըմ ա, նի մընընըմ մին մեծ, խոր կարան։ Արմենը ըտրա հետան կյամ ա, թա նի մընենի կարանը, մին էլ ա տըեսնըմ ուրան առաչին մին պառավ կընեգյ, կըլխին յըան կաղնած պըռոշնին միչև տափը կախ ընգած, ծեռքին մին կավազան։

Էտ պառավ կընեգյը ըշըղված ասից.— Հեռու կաց էտ կարանան, տու քանի՞ կըլխանի յըս, վեր եկալ ըս իմ վըեզըս հերիք չի՞

հա̈լա̈ օզըմ ըս իմ նախշում ջեյրանըս էլ փըռնիս։ Օխծը ո̈ւրա̈ն պոռտավը, ղուշը ո̈ւրա̈ն թևավը էս ղոլերքը եկած չի, վըեր տու եկալ ըս։

Արմենը, վըեր տարվալ ար էտ ջեյրանավը, ասըց.

— Ա՛յ պառավ, եք քու ախճիգյըտ ինձ տու։

Պառավը շատ խոսելանը, շատ տես-տեն ծիքյ տալանը եսը ասից. — Լա̈վ, հի՞նչ ըմ ասըմ, մինա̈կ ախչիգյըս օղողը բեդմա ո̈ւրդյո̈ւնյան սհաթի վեցան ըսկըսած, միչև քըշերավան սըհաթի օթը ինձ նհետ կարտի հաղ անի։ Ծըրաքյըն էլ կտինինք կատվին կըլխին, թա ճըրաքյը եր ընգավ, կատվին կըլխա՞ն, էն ա տու հախտեցիր, թա ճըրաքյը եր չընդավ կատվին կըլխան, էն ա յըես քյըեզ իմ կախաբթական կավազանավըս քար ըմ շինելու, հունցու հետե՛, իտի առաչիտ տըեսնը՞մ ը՞ս, բա̈գյերի, խաների, թաքավերների տըղերքը, լոխճին քար ըմ շինա՞լ։

Արմենը ռազի յա կըենըմ։

Ծա̈շը ոտելանը եսը ըտահանք նըստըմ ըն կարտի հաղ անըմ։ Սկըսըմ ա ծեքյը տալը, ամմա հա̈լա̈ կատուն տեղան տո̈ւրո̈ւր չի կյամ։ Արմենին հույսը կըտրըմ ա։ Վերշը վեր լո̈ւսանըմ ա, էտ պառավը Արմենին քար ա շինըմ։ Արմենին ըտեղ քար թողինք, կյանք էտ Զարմենան խոսինք։

Զարմենը քըշերավը եր ա կըենըմ, տըեսնըմ, վեր ո̈ւրա̈նց բախչին վարթերը ճըլլո̈րալ ըն։

Հորը նան մորը դույուղ ա անըմ, ո̈ւրա̈ն զենքը-զըրահը յոր օնըմ, հրեղան ծին նըստըմ, քյինըմ ախպորը հըրային։

Զարմենը ծին քըշըմ ա, հըսնըմ մին դո̈ւզ տեղ, էտ դո̈ւզ տեղը հասար քաշած մին բախչա, բախչին մեչին մին ամարաթ, էտ էլ դա̈րվիշին ամարաթը։ Տա վեր նի յա մըննըմ էտ ամարաթը, դա̈րվիշը գյո̈ւդո̈ւմ ա, թա Արմենն ա, էնքան ո̈ւրո̈ւր նըման ըն իրըմ։ Ասըմ ա. — Բալա շան, նըղացած կինիս, եք նստի, դինշաց։

Ըտրանք սկսըմ ըն զո̈ւրո̈ւց անիլը։ Դարվիշըն ասըմ ա.

— Բա վըերսը հի՞նչ իլա̈վ, վըերս չիկա՞ էն սարերըմը։

Վեր իտի յա ասըմ, Զարմենը դա̈ստի գյուգում ա, թա ճո̈ւրը ըշտըղավ ա քյինըմ։

Ասըմ ա. — Դա̈՛րվիշ բաբա, վըերս չի պըտահեց, յըես էքուծ էլ կըքյինիմ, բա̈լքյա̈ս էքուծ վըերս պըտահի։

Վեր մին խըրեգյ լո̈ւսանըմ ա, դա̈րվիշը եր ա կըենըմ, քյինըմ սարը, Զարմենն էլ ո̈ւրա̈ն պադրաստոթունն ա քաշըմ, վեր քյինի ախպորը հետան, մին էլ ա տըեսնըմ մին թըրըխկոց ըլավից։ Տես-

նըմ ա պատին հիլուն մեչին մին կյեղեցիկ ախճիգյ։ Ախճիգյը գյուդնում ա, վեր էտ Արմենը չի։

Ըտրան հըսկըցնըմ ա, ասըմ. — Ա՛յ կյեղեցիկ տըղա, դե վեր քյինըմ ըս ախպորըտ հարային, մետըտ պահի խոսկերքըս։ Վեր էս դուզ տըեղերան տուս կյաս, թա քյինիս բիդի սարերը, առաչըտ մին թումբ ա տուս կյալու, էտ թումբին գալուն կընցնիս, ընդեղ մին կանանչ հանդըմ մին ղաշանգյ բախրա յըս տըեսնալու ըրածըմ։ Էտ բախրան էնքան ղաշանգյ ա ինելու, վեր ասելու վըս թա օտիմ վեչ, խըմիմ վե՞չ, էս բախրին եշիմ։ Վեր ընդրա հետան ընգնիս, նա փախչելու յա, նի մընի մին կարան։ Ընդրան կարիլ չըս փըռնիս, քանի վեր նա մին ջադու պառավի ախճիգյ ա, վեչ թա էն սարին սիրուն բախրան։ Հալա միչև էտ, էն դուզ տըեղավը քյինալիս իրեք մոկըն կը փըռնիս, քըցիս ծոցըտ։ Ըտրանք վերչըմը քյըեզ պետկը կըկյան։

Զարմենը էտ լոխ վեր լըսըմ ա, ուրան զենքը-զըրահը յոր ա օնըմ, հրեղան ծին նըստըմ, քյինըմ։ Ճընապարին իրեք մոկըն ա յոր օնըմ, տինըմ ջուրումը։ Զարմենը շատ տըեսըտըեն ման եկավ, պեն չի ճարից, վերչը լհա օզըմ ար, թա էտ տըեռնա, մին էլ տըեսավ մին կյեղեցիկ բախրա վազ տալավ եկավ առաչը ընգավ, փախավ, քյինից նի մըտավ կարանը։ Զարմենը բախրին հետան ծին քըշից, կարանը հըսավ, սկսից էտ կարանին քարերը քանդիլը, վեր նի մընի, բախրան փըռնի, ամմա մին էլ տըեսավ մին ջադու-պառավ ա կյամ, կախարթական կավազանը ծըեռքին։ Էտ պառավը մին կյըշըկյրող, մին սրփաթ կըտրված զատ ար, պըռոշնին էրգյան, միչև տափը։

Տա կըզնըված, աշկերը առնավ լըցած կյամ ա, վըեննը տափին կյամ, ասըմ. — Տու քա՞նի կըլխանի յըս, վեր վըեննըտ իմ վըեղըմըն ըս տիրալ։ Օխծը ուրան պոռտավը, ղուշը ուրան թևավը կարիլ չի ըստեղ կյա, տու եկալ ըս, հը՞ը՞ը՞, հալա էտ հերիք չի՞, իմ ըխճըկանըս հետան էլ ըս ընգա՞լ։

Զարմենը պառավին խոսկերքը իսկի վեջան չի քըցից։ Նտ տըեռավ ասից. — Իմ կյեղեցիկ բախրաս էս ա ըստեղ, բեդմա հանիմ։

— Էտ բախրա չի, իմ ախճիգյըն ա։

Զարմենը թա. — Վեր իտի յա, բեդմա հանիմ։

Ասից. — Տու մինակ մին պայմանավ կը կարիս ընդրան յոր օնիս։ Էտ պայմանըն էլ էն ա, վեր էրկուսավ բեդմա կարտի տանք։ Ճըրաքյը հեն ա ինելու կատվին կըլխին, թա վեր ճըրաքյը կատվին կըլխան եր ընգնի՞, ախճիգյըս քյըեզ հալալ, քու մոր կաթնին նըման, թա ճըրաքյը կատվին կըլխան միչև լուս եր չընգնի, յըես քյըեզ

քար ըմ շինելու։ Հա̈լա̈ էշի, տըէս էն քարերը։ Ընդրանք լոխ քյըեղ նըման շահիլ տըղերք ըն իլա̈լ, լոխ բագյզադա-խանզադեքյ, լոխ թաքավըրի տըղերք։

Զարմենը ռաղի կացավ, ասից. — Թա կարիմ վէչ, թող քու կավաղանըտ ինձ էլ քար շինի։

Ըտրանք ըսկըսեցին կարտի տալը մին օթախի մեչի, օթախին մեջտեղը մին ստոլի յրա։ Էտ ստոլին կոխկին էլ կատուն, ճըրաքյը՝ կըլխին։ Ուրուգյունա̈նց մինչև քըշերվա կըեսը ըտրանք կարտի տըվին, ամմա հա̈լա̈ կատուն տըեղան տուրուր չար եկալ։ Զարմենը մին մուկնը հանից, քըցից կատվին առաչը։ Կատուն օղից տուրուր կյա, ամմա պառավը յրան ճըղղաց։ Ըտրանք կարտի տվին, կարտի՛, Զարմենը տըեսավ, վըեր վըերցակնին կանչըմ ըն։ Ըրգյինքըմը ասթխերը մա̈ր ըն մըննըմ մինը մինին հետան, սարերին քըմական էն ուրուր յրա կյուտ-կյուտ իլա̈ծ թըխպերին մին ղոլը ըսկըսալ ա կյըմրին տալը, լուսը մըհենգյ-մըհենգյ կը ծաքյի։ Զարմենը էրկումշի մոկնը ծոցան թաքուն հանից, քըցից կատվին առաչը։

Կատուն օղից յրա պըրծընի, մոկնը փըռնի, ամմա պառավը մին հենց ճըղղաց, վեր կատուն սառավ տըեղըմը։ Վէր ծեքյը տըվավ, Զարմենը իրեքինջի մոկնը քըցից կատվին առաչը։ Կատուն ճըրաքը թող ըրավ, վազ տըվավ մոկնին հետան։ Պառավը օղից, թա կավաղանը յոր օնի, Զարմենին թըխի, քար շինի, ամմա էտ մոմուտին Զարմենը պառավին ծըեռքան կավաղանը ինքյ կալավ, յրա պերավ պառավին կըլխին, ասից. — Էս մոմուտիս ասի, թա իմ ախպեր հո՞ր ա։

Պառավը թուլա̈ցած, օժա ընգած, տարավ նշանց տըվավ էն լոխ քարերը, էտ լոխ քարերանը տըենն էլ Արմենին քարը։

Զարմենը թոռը հանից, էտ պառավին կտոր-կտոր ըրավ։ Ետավ էն կավաղանավը թըխից էտ քարերին լոխճին էլ սըղըցրավ։ Լոխճան վերչըմըն էլ ուրա̈ն ախպորը սըղըցրավ։

Վէր լոխ կենթանոթուն ըստացին, էտ բա̈գյզադեքյը, խանզադեքյը, թաքավերին տըղերքը եկին ուրա̈նց ազադողին ծըեռքը պաչեցին, շումրակալ իլին, քյեցին ուրա̈նց հայրենիքը։

Արմենը նան Զարմենը էտ ըխճըկանը էր կալին, եկին դա̈րվիշին ամարաթը։ Դա̈րվիշը վէր ըտրանց տըեսավ, շատ ուրխացավ, մըթկըմը ասից. «Մինա էրկու յա տըեռալ, էրկուսս՝ իրեք՛»։

Տա թոռենը վառից, թիժըցրավ, չուրքուպուլլո̈ր կյըմըըցըրավ, ալավը երղյինք հըսավ։ Տա պերավ մին էծ խըրավից, կըերին, ետավ

սկսից թոռնին չորս ղոլին պար կյալը։ Արմենին ասից, վըեր կյա, պար կյա։

Արմենը սայաղ կացավ, ասից. — Դարվիշ բաբա, առաչ տու պար եկ, ետավ՝ յըես։

Էտ վեր լսից դարվիշը մին էլ սկսից պար կյալը թոռնին ղըրղըներավը։ Զարմենը կախարդական կավազանը քըցից վըենը, շոռ տըվավ։ Դարվիշը ընգավ թորենը, էրվից։

Համին էտ վախտը էն պատին հիլուն մեչին ախճիգյը ճըղղաց, ասից. —Դե հա՞, շուտ ըրիք թոռնին իրեսը ծասկեցիք, թա չէ, դարվիշը մին էլ տուս կըկյա։ Զարմենը ղաստի թոռնին իրեսը ծասկից։

Դարվիշը հիշքան հարայ տըվավ, վեր թորենը ծըհանավը խառնին, ամմա ախճիգյը ասից. — Խառնիք վեչ ծըհանավը, վեր խառնեցիք դարվիշը սըղանալու յա, ծըեզ օտի։

Խառնըմ չըն, իտի էլ թողըմ ըն, միչև վեր դարվիշը էրվըմ ա, մոխեր տըեռնըմ։ Արմենը շուտ ա անըմ, ճելլի-ճելլի պատին հիլին կոտրըմ, էն ըխճըկանը հանըմ։ Էտ ախճիգյը էնքան կյեղեցիկ ար, վեր մարթ եշելիս օգըմ ար, թա օշը տանի։

Արմենը նան Զարմենը դարվիշին հարուստութունը լոխ յոր ըն օնըմ, էտ էրկու ըխճըկորցը նըհետ, ճընապա ընգնըմ ուրանց հայրենիքը ուրանց պալատը։

Հաարը նան մարը վեր տըեսնըմ ըն ուրանց տըղերքը սաղ-սալամաթ ըտեղ կաղնած, շատ ուրխանըմ ըն։ Ըտրանց հետի քառասուն օր, քառասուն քըշեր հըրսանիք ըն անըմ, փըսակըմ էն ըխճըկորցը նըհետ։ Ժողովուրթըն էլ ա լիանըմ։ Ետավ ըտրանք օրախ ապրըմ ըն։ Հաարը շատ ար պըռավալ։ Ուրան հարուստութունն էլ կես ա անըմ, կեսը տամ Արմենին, կեսըն էլ՝ Զարմենին, իշխանութունն էլ ուրանց տամ։ Իտի էլ մարթըկընեգյ օրախ, բախտավեր ապրըմ ըն միչև ուրանց գյանքին վերջը, ուրանց սարի մընան կաղնած տըղորցը դըլվըմը։

Զարը պատժվից, պարին հախտից։